

Foto: Annelie Eriksson

Stoets reproduktion och gynekologi

Att ta föl på sitt sto är en dröm för många, men hur fungerar egentligen hästens reproduktion? Vi går igenom grunderna för dig som vill förverkliga drömmen om en avkomma till din häst.

Ston är säsongsmässigt polyöstrala, vilket innebär att de har ägglossning och är aktiva under vår och sommar då de visar brunst. Under vintern går de in i en anovulatorisk period då äggstocksaktiviteten är låg och då de flesta ston inte visar brunst även om det förekommer. Ljuset är det som påverkar äggstocksaktiviteten mest då det påverkar könshormonerna. Ökad mängd ljus leder till ökad aktivitet i livmoder och äggstockar.

Räkna dagar i brunsten

Brunstcykeln hos ston är cirka 21 dagar och de visar under den här perioden brunst (östrus) i cirka 3-8 dagar och perioden mellan brunst (di-östrus) varar cirka 14 dagar. Ägglossningen sker i slutet av brunsten. För att kontrollera om stoet är redo för seminering eller betäckning kontrolleras dels brunstbeteende, yttre könsorgan, palpation av livmoder och äggstockar samt ultraljudsundersökning av livmoder

"Stoets normala dräktighetstid är 333 - 336 dygn, men det finns en stor variation mellan 320 - 365 dygn"

och äggstockar. Detta görs vanligtvis på stuteri eller seminestation där stona undersöks regelbundet av seminveterinär för att pricka in optimal seminerings-tidpunkt.

Äggblåsans utveckling följs

De gynekologiska undersökningarna ger bland annat information var i brunstcykeln hästen befinner sig. Man bedömer bland annat livmoderns ödem, som ökar i samband med brunst, och om äggstockarna har någon aktiv äggblåsa, follikel. I samband med brunst blir en äggblåsa, follikel, dominant och börjar växa sig stor. Vid cirka 40-50 mm storlek sker ägglossning. Man kan också undersöka stoet

vaginalt vid misstanke om betäckningsskador eller förlossningsskador.

Viktiga dygn att hålla reda på

Efter seminering/betäckning kontrolleras stoet med

ultraljudsundersökning rektalt vid 14-16 dagar. Har man en misstanke om tvillingdräktighet är det viktigt att göra första kontrollen tidigt. Om det blivit en tvillingdräktighet försöker man vanligtvis ta bort den ena fosterblåsan genom så kallad "klämning", där man med hjälp av hand eller ultijsprob, via tarmen klämmer den minsta fosterblåsan. Detta då tvillingdräktighet hos häst medför en stor risk och oftast leder till abort/kastning, alternativt att båda fölen föds men vanligtvis med komplikationer. Det är därför inte önskvärt. Vid 14-16 dagar ses, förhoppningsvis, dräktighet på ultraljud som en svart, anekoisk, fosterblåsa. Vid 30-35 dygn, som också är vanlig tid för uppföljande undersökning, kontrolleras att fostrets hjärta börjat slå. Hjärtat börjar slå vid ungefär 25 dygn. Ytterligare kontroll kan göras vid 45 dagar och 90 dagar med ultraljud. Efter cirka 120 dygn går det också att fastställa dräktighet med hjälp av ett blodprov, östronsulfat, detta är framförallt vanligt på mindre ston som inte går att undersöka rektalt eller där man vill göra en kontroll av dräktigheten utan att gå in rektalt. Stoets normala dräktighetstid är 333-336 dygn, men det finns en stor variation mellan 320-365 dygn. Fölet kan också vid senare dräktighet undersökas med ultraljud från utsidan, transabdominellt.

Undersökning utan föl som mål

På kliniken genomförs också gynekologiska undersökningar och eventuella provtagningar, till exempel bakteriella undersökningar av livmodern. En gynekologisk undersökning på kliniken börjar alltid med undersökning av hästens allmäntillstånd samt bakgrundshistorik, till exempel om stoet tidigare varit dräktigt eller haft problem med att få stoet dräktigt samt brunstproblem. Därefter kontrolleras yttre könsorgan, konformation, och man genomför en rektalundersökning där man via tarmen känner igenom livmodertappen, livmoder och äggstockar innan man går in med en ultraljudsprob för att undersöka samma delar med ultraljud.

Livmoderinflammation – Endometrit och Metrit

Endometrit orsakas av störning i livmoder som leder till en akut reaktion i livmoder, uterus, detta kan orsakas av bakterier, virus, svampar och kan komma in vid betäckning/seminering, förlossning, brister i den skyddande barriären, provtagning/behandling i livmodern. En förutsättning för att embryon ska överleva i livmodern och att dräktigheten ska fortgå normalt är att livmodern är fri från bakterier och inflammatoriska produkter. Endometrit diagnosticeras med ultraljud och provtagning och det är viktigt att skilja från metrit som är en djupare infektion i livmodern och som framförallt ses efter förlossning och ger nedsatt allmäntillstånd, feber, flytningar och är i värsta fall livshotande. Behandling är inskrivning på kliniken och sköljning av livmodern samt antibiotika-behandling. Om konformationen av yttre könsorgan är ogynnsam görs ibland en så kallad Caslick-operation.

Caslick-operation

Vid ogynnsam konformation av yttre könsorganen kan stoet "suga luft", detta ökar risken för infektioner i livmodern som i sin tur kan ge stort brunstbeteende och minskad chans till dräktighet senare. Detta åtgärdas på klinik genom stående operation där man syr igen övre delen av vulva. Stygnen kan sedan tas hemma efter 10-14 dagar.

Virusabort, orsakas av EHV-1 (herpesvirus)

Vaccinering sker vid 5, 7 och 9 månader dräktighet och ger 60-75 % skydd mot abort. Stona infekteras oftast i början av dräktigheten och behöver själva inte visa några tydliga symtom i samband med detta, kastningen sker sedan sent i dräktigheten. Foster och fosterhinnor skickas för provtagning för att fastställa orsak.

Brunststörningar

För till exempel tävlingshästar med brunststörningar görs vanligtvis både en gynekologisk undersökning och ortopedisk undersökning (diff diagnos är bland annat ryggömhets) för att fastställa möjliga orsaker till brunststörningen. Behandling kan ske genom att lägga in en "kula" i livmodern för att simulera dräktighet samt hormonbehandlingar.

Äggstockstumör

Hästens vanligaste äggstockstumör är Granulosa-theca cellstumör som kan leda till att stoet uppvisar hingstbeteende, nymfomani eller utebliven brunst. Diagnos sker via blodprov och ultraljudsundersökning om misstanke föreligger. Behandlingen sker genom att äggstocken med tumören opereras bort via ett snitt i flanken.

TEXT: MÄLAREN HÄSTKLINIK